

EFTERRATIONALISERING ELLER PARALLELISERING

Hans Egede i 1971

Af stud. mag. *Hans Christian Gulløv*

For hundrede år siden lagde inspektøren over Sydgrønland, Hinrich Johannes Rink, sidste hånd på et af sine væsentligste arbejder, Eskimoiske Eventyr og Sagn. I indledningen til to-bindes værket omtaler forfatteren blandt andet den skadelige virkning, som kolonisationen af de arktiske områder har haft for den oprindelige befolkning. Tynget af sit voldsomme engagement har Rink ikke kunnet undgå at fremkomme med uovervejede synspunkter, som en kritisk eftertid kan anholde ham for. Mens købmand Dalager er den første person, der for Grønlands vedkommende omtales positivt for en udtalelse om angákoq'ens betydning, bliver Hans Egede tildelt en temmelig énsidig vurdering, som er analog til Dalagers. Dette forhold bunder i Rinks overbevisning om angákoq'ens store betydning. En overbevisning, som han udbygger med den betydning, angákaq'en kunne have fået i en fornuftig politisk planlægning på Grønland; og hér er det naturligvis katastrofalt, at „den bekjendte Hans Egede“ netop i angákoq'erne søgte årsagerne til grønlændernes hedenskab. Her gør Rink sig skyldig i en efterrationalisering, som han givetvis må være vidende om, men ikke kan erkende, fordi hensigten med indledningen til ovennævnte værk er en helt anden. Han omtaler kun Egede gennem hans forhold til angákoq'erne og forbigår fuldstændig hans væsentlige relationer og banebrydende Perlustration; endvidere er hans udgangspunkt grønlændernes forarmede stilling i slutningen af 1860'erne, hvorfor Hans Egede blot bliver et punkt i hans argumentation for den øjeblikkelige situation – vel at mærke et nøje tilpasset punkt – og hermed tilsidesættes de historiske kendsgerninger 150 år tidligere.

Grønlændernes åndemaning var en institution, hvis udøvere var angákoq'erne, ligesom sæljakten, rensjakten og hvalfangsten var institutioner og hver havde en Primus Inter Pares svarende til åndemaningens angákoq. Dette forhold har Rink næppe været klar over, fordi de fleste institutioner allerede var blevet noget diffuse i deres funktion gennem hollændernes hvalfangst og ved det livlige handelssamkvem



Bernhard Grodtschillings maleri af Pok og K'iperok (1724).

Nationalmuseet.

grønlændere og hvalfangere imellem. Det er tvivlsomt, om angákoq'erne havde politisk betydning i det traditionelle samfund, når vi tilmed ikke ved, hvad vi skal forstå med politik i denne forbindelse, og det er lidet sandsynligt, at de ville have kunnet få politisk betydning i et samfund under ændring.

Den efterrationalisering, som Rink lægger navn til, kan man ikke nu laste ham for; med ved at benytte den samme fremgangsmåde, som han brugte overfor Egede, vil en ukritisk eftertid kunne bebrejde ham for forstanderskaberne, og det lyder ganske urimeligt. For at frigøre sig for disse urimeligheder – og for at undgå gentagelser i nær fremtid – må man foretage en parallelisering, når et historisk eksempel skal benyttes i en argumentation. Derved kan vi undgå at betragte fortidens kulturarv med en sådan beundring, at det virker hæmmende på det umiddelbare livs udfoldelsesmuligheder i dag, et forhold, som Nietzsche har været meget opmærksom overfor.

For at kunne benytte Hans Egede som historisk kilde er det nødvendigt at foretage en pragmatisk historieanalyse til undersøgelse af udgangspunktet. En væsentlig faktor er pietismen, der som åndelig strømning i tiden havde en afgørende betydning, fordi den opfattede missionsgerningen som en samvittighedssag. Den kendsgerning, at der levede mennesker, som ikke kendte kristendommen, og det livssyn den indeholdt, kunne ikke virke på anden måde end ansporende for missionsvirksomheden. Hertil kommer, at Egede udelukkende – i tidens pietistiske ånd – lagde sit foretagende tilrette efter en kulturel og åndelig idé, og håbede på støtte fra kongen, ligesom han foreslog, at formuende personer burde støtte ham med en del af deres rigdom, også ved fremtidige projekter; en tanke vi kender udmærket den dag i dag. Det er måske første (og sidste) gang et sådant projekt ikke er startet som et ekspansionssøgende handelsforetagende. Men 1700-tallets merkantile holdning harmonerede ikke med den pietistiske idé, og et handelskompagni blev oprettet til støtte for missionen. At dette blev en fatal fiasko, er velkendt.

Den tålmodighed og ihærdighed, han lagde for dagen i de 15 år, han tilbragte på Grønland, synes imponerende; og dét, der fremfor alt kendetegnede arbejdet, var engagement i det han foretog sig. Her kan man med bedste vilje kun finde et eneste eksempel, der kan opstilles som parallel, og det er ovenfor nævnte inspektør Rink. Det vil være den letteste sag i verden at påpege de fejlpositioner og deciderede overgreb på befolkningen, som forekom under opholdet, men hvorfor det, når man med støtte i den pragmatiske historieopfattelse stiller det relevante spørgsmål, om Egede ikke var det eneste og rigtigste svar på en udfordring i tiden og dertil logisk følger spørgsmålet, hvad der ellers ville være sket.

I sin epistel nr. 350 har Holberg behandlet Egedes Perustration fra 1741, hvori det på få sider vises hvilken interesse samtiden havde i beretningerne om andre

folkeslag. Holberg hæfter sig ved grønlændernes naturbegavelse og ser i deres spørgsmål vedrørende kristendommen den sunde og praktiske fornuft, som kun udenforstående og derfor kritisk indstillede mennesker kan stille. Derfor virker det stærkt, når han i indledningen blandt andet skriver „ . . . man deraf kand vise (nemlig af Perustrationen), hvorledes Religion og Moralitet med Tiden reent kand forgaae iblandt Folk, saa at ikke ringeste Levninger kand blive tilbage“. Holberg slutter sin epistel på ligeså tankevækkende måde, som han begyndte: „Da en anden (grønlænder) hørte fortælle om de store Nederlag (blodsudgydelser), som de Christne havde gjort i America, sagde han: Det er Lykke, at vi beboe at fattigt Land; thi ellers havde det ikke gaaet os bedre. Dette maa være nok til Beviis paa, hvad jeg haver sagt om Grønlændernes naturlige Egenskaber. Jeg forbliver &c.“ Holberg var på ingen måde pietist, og denne epistel viser, hvor farligt det kan være at tage historiske kendsgerninger til indtægt, især hvor det drejer sig om vurderingen af et menneske. Mennesket, Hans Egede, nævner Holberg klogt nok heller ikke, men hans arbejde har han stor sympati for. Derimod har en norsk ekspeditionsrejsende, Mathis Jochimssen, givet en karakteristik af Hans Egede fra et ophold i Godthåb 1732–33; citatet er hentet fra Ostermann: „Jeg har gjort min yderste flid i at udgrandske, af hvad årsag præsten og hans kone og børn så bestandig holder ved det grønlandske Wæsen og lider så megen travaille år efter andet, og har desforuden tilsat deres beste midler, de havde i Norge, for at drive dette værk til fuldkommenhed. Jeg sluttede sandelig hos mig selv, at præsten måtte have nogen hemmelig intrige her under, at vilde dermed gøre sig meriteret enten for at vinde en bispestol eller og et af de fedeste kalde i Danmark eller Norge, men ingen af delene mærker jeg han inclinerer for, uden taler altid om, at han ønsker at leve og dø hér, for at føre de vilde til guds kundskab . . . og har jeg da forresten ei fundet andet, end præsten som en gudelig mand søger at forfremme Guds ære og Kongens bedste, om han end skulle dø derover – sådan en mand er guld værd“.

Selv om Egede i sit åndelige kald glemte selvkritikken, så var begejstringen til stede på lige fod med det dybe engagement. 250 år efter synes det, som om begejstringen er blevet til lede, og engagementet er blevet til afstandtagen. Grønland er blevet til et liberalt marked, hvor økonomisk planlægning nødvendigvis må blive et ukendt begreb for grønlænderen, der kun skal bruges til at vække barmhjertighed i intetanendes hjerter. Den bistandsydelse, som bliver amtet, Grønland, til del, har i den grad så meget af et u-landspræg, at det kan forekomme unaturligt ikke at betragte landet som behæftet med u-landsproblemer og lægge sin politik til rette derefter. Lektor Niels Kofoed har i en bog gjort sig til talsmand for den tanke, at i det moderne samfund kan fornyelsen bedst ske gennem en analyse af de motiver, der driver mennesket til handling. Men hvis det moderne samfunds mennesker kun rea-

*Udstedsbørn.
Fotograferet ca. 1862 af Rink.
Nationalmuseet.*



gerer pr. instinkt uden motivering, er det et spørgsmål, om de mennesker overhovedet har noget at gøre med det samfund, de er registrerede i. Derfor forekommer den „uselviske u-landshjælp“, der bidrager med analyser, værdifuld og står i modsætning til den „cash“, der ved ikke nøjere målbestemte bidrag også går under navnet u-landshjælp. Nordmanden Arne Martin Klausen har givet et fortræffeligt eksempel på det første, og det andet er der arbejdet med i en bog af Robert Heilbroner. Springet er ikke langt fra Egede, der tilbyder noget, som for ham er det bedste og eneste rigtige – lad os bare kalde det 1700-tals u-landshjælp – og så 250 år frem til en tid, hvor vi atter tilbyder andre mennesker det, vi mener, er det bedste, hvad enten det er faglig ekspertise eller konklusioner af analyser. Ud fra denne parallellisering må man så spørge, om det er umoralsk, egoistisk at mene, at vi selv er de bedste, de mest begavede, de dygtigste, og at det vi gør er ligeså fornuftigt, som det vi mener, og at vi derfor er berettigede til at hjælpe andre mennesker; men det er netop dét, der skal foreligge til selvprøvelse, samtiden anbefalet!

Jeg kender en ældre grønlander nær ved de 60 år, som er uarbejdsdygtig på grund af gigt. Et dejligt menneske er han, men hans ensomhed er stor, og det synes ligeså svært at appellere med sin ensomhedsfølelse til andre mennesker på Grønland, som det er i Danmark – med mindre man er kvinde. Denne syge mand kan ikke opnå socialhjælp og må derfor forhutlet søge at klare sig på anden vis ved tilfældigt arbejdsmandsarbejde, som han på ingen måde magter. Men det interessante punkt i denne forbindelse er spørgsmålet om, hvem der har stillet diagnosen. Det viser sig at være socialkontoret, og hér er det engagementet efterlyses samtidig med,



Grønlandske børn i 1960'erne.

at der konstateres en fundamental mangel på kendskab til de sager, man dér sidder og har med at gøre. Det må være en frygtelig situation at være i, hvis det er sandt, at referencerammen mellem denne omtalte institution og den faglige ekspertice er så snæver, og at udvekslingen imellem dem er så énsidig, at juristen stiller diagnosen fremfor lægen. Men eksemplets magt er ikke større, end man vil gøre det til; og dog ville jeg ønske, at dette offer for skrankepåveriet vidste, hvad det var, der skete, og ville være i stand til at motivere sin handling, som kunne have naturligt udgangspunkt i hans kulturelle baggrund.

Bevidstheden om et kulturelt tilhørsforhold er større end nogensinde på Grønland i dag, og denne bevidsthed må nødvendigvis gå på tværs af nationale grænser. Derfor kan kulturforskningen komme til at spille en væsentlig rolle i en tid, der betragter fortiden som det tabte paradys – for at citere en af antropologiens gamle mænd, Malinowski – og derigennem give en rettesnor for, hvad vi forstår ved kulturbegrebet i historiens lys, hvortil både samfunds- og kulturforskere skal bidrage. Det må ikke være sådan, at politikere er tilbageholdne med at lytte til samfundsforskerne, fordi det er sværere at administrere mennesker end penge. Axel Steensberg har forsøgt at sammenfatte sit syn på begrebet kultur på følgende måde: „. . . Thi i vor tids kulturdebat gør de færreste sig klart, hvad der burde være det fælles udgangspunkt

for diskussionen; en definition der dækker alle afskygninger af begrebet. En sådan definition må omfatte såvel kulturens tillærte som dens arvelige og dynamisk virkende elementer. Voltaire stillede natur og kultur op imod hinanden, men betragtede unægtelig ikke det sidste som et forædlingsprodukt af det første! Det hænger naturligvis sammen med, at naturen var „god“, som om man uden videre kunne tillade sig at fælde en så kategorisk dom om noget så kompliceret og ubestemt. På dette sted vil vi begrænse os til det faktiske, at „kultur“ i sin oprindelse brugtes om en dyrkning eller forædling af den omgivende og indre natur. En sådan forædling er en slags vedvarende destillationsproces, hvorefter bestandigt opstår flygtige, raffinerede væsker – svarende til „åndskulturens“ nybrud – medens de tungere bestanddele lejlighedsvis på bunden som seje masser – svarende til de indlærte „vaner“. Naturligvis dækker et sådant billede ikke helt virkeligheden. Konklusionen må blive, at kultur omfatter både statiske og dynamiske elementer, og at det dynamiske element ustandselig udskiller statiske vaner, efterhånden som nybruddene forvandles til dagligdags indgroede rutinehandlinger.“ Af ovenstående citat fremgår det, at med et grønlandsk udgangspunkt savner man det dynamiske element, der er af fundamental betydning for en ændringsproces. Denne kendsgerning har mange steder i verden ofte ført til en desperat søgen efter identitet og en total afvisning af den forgangne historiske kontaktperiode, og meget tyder på, at det samme vil kunne finde sted på Grønland. Blot skal man, som Noam Chomsky kraftigt advarer imod, passe på, at subjektiviteten ikke bliver brugt som en objektiv vurdering af historien og begivenhedernes årsager. Den personlige holdning og stillingtagen må holdes udenfor, når det drejer sig om liberal videnskab. Det vil være symptomatisk at klare Hans Egede-problematikken med en henvisning til kolonialisme, fordi dette begreb i dag er blevet et éntydigt skældsord. Så er efterrationaliseringen blevet så grov, at andre argumenter vil prelle af, og vi vil stå tilbage med et af de værste eksempler på en normativ videnskab.

Litteratur:

- Chomsky, Noam:* Objektivitet og liberal videnskab. 1970.
Egede, Hans: Relationer fra Grønland 1721–36, og Det gamle Grønlands nye Perustration eller Naturelhistorie etc. 1741, ed. L. Bobé. M. o. G. 54.
Gad, Finn: Grønlands historie 1700–82. 1969.
Holberg, Ludvig: Epistler (nr. 350) 1750, ved F. J. Billeskov Jansen 1949.
Heilbroner, Robert L.: Det store opbrud. 1963.
Klausen, Arne Martin: Det norsk-indiske Kerala prospekt. 1968.
Kofoed, Niels: Friheden i europæisk belysning. 1967.
Malinowski, Bronislaw: The Dynamics of Culture Change. New Haven 1965.
Nietzsche, Friderich: Historiens Nytte (1874) 1962.
Ostermann, H.: Den grønlandske missions og kirkes Historie. 1921.
Rink, H.: Eskimoiske Eventyr og Sagn. 1866–71.
Steensberg, Axel: Fra kulturens overdrev. 1970.

Hans Egede 1971-ime.

isúmanik sarkúmersitsissarnerne okalokatigigtarnernilo kanga pisimassússunik ássersûtekarniarnek ajornakusôrtarpok, pingártumik aulajangersimassunik issornartorsiuniarnerne pisimassôrêrsut sákuginiartitdlugit. taimailiornerne ilisimassakarnerussutut nivtarternartarpok, uvfame pivfigssap kângiúsimassup misiligtagkanik tuniorartarmatigut kangaunerussut pisimassut kúkússutausimassutdlo issornartorsiorsínaulersitdlugit. erkortumigdle issornartorsiuisínaunek ajornavigtarpok píssutigalugo kanga pisimassúsimassut uvavtínut ersserkarigserêrsut taimaníkut nalerkiússivigssakaratik kanok ingerdlajumârnersut nalunardlutik aitsât autdlartítússarmata. taimáitumik pisimassôrêrsut okalugtuáinángorsimassut pásivdluarusugkáine túngavigissât, tássa pivfigssak pisimavfiata nalât, túngavigissariaakarpok, taimailioráine aitsât píssutsit kúkuvatdlârane pásissariaakarmata.

taimatut periausekardluta Hans Egede suliailo kimerdlôrtariaakarpagut. amerdlakissut avorkâriumásavât kalâtdlit kulturiánik inôkatigîngnerminilo periausínik aserúissúnerardlugo. kisiáne ukiut 250-it matuma sujornagut Hans Egede kiserdluínarme Kalâtdlit-nunáne nunane avdlamiut arfangniartuinut niuverneránutdlo igdluatungiliútúvok. taimáitumik 1721-mit 1971-imut nalerkiutdlugo issigiguvtigo erkornerúsaok. Kalâtdlit-nunáne nâlagkersuinícut ingerdlatsinerme Egedep túngavilersimassâne pekatauniardluarnícut ilíniarfigalugo ingerdlatsissariaakarpok. sulissut amerdlavatdlâkaut suliamingnik pisimassunigdlo pásingnigdluaratik ingerdlatsissut, tamánalo píssutausut ilagivdluarpât Kalâtdlit-nunât nâlagkersuinerup tungáinaviatigut Danmarkimut atássutekarmat kulturícutdle piviussumik atássutekalíngisáinarunardlune. inuiakatigít píssusínik misigssuinertigut uvdluínarnilo inúnerme pekatauvdluarnícut – ukiut 1700-gdlit ingerdlaneráne Kalâtdlit-nunáne suliakarsimassut periausiátut – kanga písimassússut angnerussumik aitsât ilíniarfiginekarsínáuput; taimáiliornícutdlo aitsât inuiakatigít nutât tamatigut nâmaginartut pílersínekarnigssânut pekataussariaakarpok. tamatigutdle pekataujuarnigssak, sulekataujuarnigssak, píssariaakarpok. taimáitumik Hans Egede, ukiut 250-it Kalâtdlit-nunânut pínérata kingornagut, kingumut pásissagssarsiorfigerkigtariaakarpaput. taimáitumik kalâtdlit inuiagtut ingmícut píssússutiligtut issiginekalernigssánik píumassakarnigssak ersserkigsumik sarkúmiúnekartariaakarpok, kalâtdlit inuiaungmata ingmícut píssússutigdlit, píssússutsinutdlo taimáitunut eriagingningnigssât tigussariaakardlune. inuiakatigîngnerme aningaussat atornekartut inuiakatigít ínugtáinit nangminernit árkigssoruminarnerussarsímáput, inuiait nangmingnêrdlutik píumassakardlutigdlo kigsautekarsimagângata. inuiait nutángorsarnerat ingerdlánekartugssauvok kanok iliúsígssanut píssutautínekartut misigssordluarkârtarnerisigut, taimáitumik kulturícut túngavigissagut pásisimavdluartariaakarpagut. ukiut 250-it ingerdlaneráne súnítekariartuársimanerput taimailivdluta pitsaunerpâmik ingerdlaterkigsínauvarput.

Isak Heilmann.